

László Orsolya¹

A Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség klenódiumainak történeti áttekintése a 16–18. században

A klenódiumok azok az egyházi kincsek, amelyek nem hiányozhatnak egyetlen protestáns egyházközség gyűjteményéből sem. Számos különböző méretű, stílusú és értékű klenódium van az egyházközségek birtokában, ezért is hasznos tudnunk ezek egyedi történeteiről és emlékhordozó mivoltukról.

Bár a reformáció során kialakult protestantizmusban az istentisztelet központi eleme az igehirdetés volt, nem pedig a szentáldozás és átlényegülés, mint a római katolikusoknál, mégsem vetették el a katolikusok által is használt klenódiumokat. A protestánsok is előszeretettel használtak és használnak ma is az úrvacsorás ünnepeken reformáció előttről származó vagy újabb kegytárgyakat.

Jelen tanulmányban a Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség klenódiumkészletével foglalkozom. A különböző kelyhek, poharak, kannák és tányérok adományozási körülményeiről gyűjtök adatokat, valamint azok eladásáról vagy eltűnéséről. A tanulmány célja, hogy felmérje a Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség korai klenódiumállományát a 16. század végétől a 18. század elejéig, amelyről a különféle számadás- és jegyzőkönyvek őriztek meg fontos adatokat. Elsősorban történeti megközelítésből és nem művészettörténeti szempontból kívánok a klenódiumokkal foglalkozni. A hangsúly a különféle tárgyak történetén van, azt vizsgálom, hogy mikor, kitől és miért kerültek a kolozsvári unitárius eklézsia birtokába, illetve hogy az évszázadok során mi történt ezekkel.

A tanulmány alapforrásait a kiváló szakember és az unitárius egyház levéltárosa, Kelemen Lajos e tárgyban közzétett írásai,² valamint az 1807–1815-ös

<https://doi.org/10.64468/KERMAGV.2025.1-2.03>

¹ László Orsolya (Marosvásárhely, 2001) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának ötödéves hallgatója. A most közölt írás egy hosszabb dolgozat része, amely 2023-ban különdíjban részesült XXVI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia protestáns teológia szekciójában. Elérhetősége: laszlo.orsi2001@gmail.com.

² KELEMEN Lajos, „Adatok kolozsvári unitárius egyházközségünk régibb klenódiumairól”, *Keresztény Magvető* 48., 3. sz. (1913): 160–170.; KELEMEN Lajos, „Adatok kolozs-

leltárkönyv³ képezik. A felhasznált kéziratos számadás-, illetve jegyzőkönyveket a Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség levéltárában őrzik, köszönettel tartozom Rácz Norbert Zsolt és Jobbágy Júlia unitárius lelkészeknek önzetlen segítségükért. Emellett köszönet illeti Kovács Sándor tanárt, Kovács Mária-Márta tanárt és Molnár Lehel levéltárost, akik segítségükkel végigkísérték a munkafolyamatot.

A kolozsvári unitárius eklézsia ingó és ingatlan javainak összeírásait már Kelemen Lajos közölte. Az eklézsia tulajdonában számos birtok, ház, szőlős és egyéb ingatlan szerepelt, ezen kívül ingóságok, vagyis textíliák, klenódiumok, ékszerek, fegyverek stb. Főként adományozásokból, de zálogba adásokból is jelentősen gyarapodott az eklézsia jövedelme. E tanulmány kizárólag az eklézsia klenódiumállományára fekteti a hangsúlyt.

A 17–18. század folyamán a kolozsvári unitáriusok több gyülekezetet alkottak, amelyek külön úrasztali készlettel rendelkeztek. A főtéri szász és magyar közösségek mellett a külvárosi, szentpéteri és az 1660-as években letelepedett lengyel eklézsiák tárgyállománya alkotta a 18. század második felére a kolozsvári unitárius eklézsia gyűjteményét.

Úrasztali edények a források tükrében

A következőkben kronológiai sorrendben bemutatom a számadáskönyvekben és vagyonszeírásokban feljegyzett klenódiumokat. A jelentősebb összeírásokat ismertetem, amelyek alapján rekonstruálhatóak az 1807–1815-ös leltárban felsorolt egyes darabok.

Az 1577-es városi számadáskönyv a legrégebbi forrás, amelyben az unitárius eklézsia katolikusoktól örökölt javai vannak feljegyezve. A Szent Mihály-templom átvételével a katolikusok által használt kegytárgyak is az unitáriusok birtokába kerültek. Ezeket sorolja fel a városi számadás, mely szerint az eklézsia birtokában volt hat darab kazula,⁴ egy aranyos bársonyruha, egy kápa,⁵ két ezüst-

vári unitárius egyházközségünk régibb klenodiumairól (Második közlemény)”, *Keresztény Magvető* 49., 1. sz. (1914): 37–43.; KELEMEN Lajos, „Adatok kolozsvári unitárius egyházközségünk régibb klenodiumairól (Harmadik közlemény)”, *Keresztény Magvető* 49., 4. sz. (1914): 233–236.

³ *Az Tiszteletes Kolozsvári Unitaria Eclesiának Ingo és Ingatlan Javainak, Reditussainak és Expensainak Conscriptioja de anno 1807 xxx 1815. egy arra kirendelt Biztosságnak Tagjai által Nr I. Kézirat*, a Kolozsvári Belvárosi Unitárius Egyházközség levéltára (jelzet nélkül).

⁴ miseruha

⁵ csuklyás köpeny

pohár, két ezüstantányér, egy ezüstkanna és két ostyatartó. Kelemen Lajos tanulmányából tudjuk, hogy a két ostyatartót csak 1711-ben adta el az egyházközség.⁶

Bár a számadás a felsorolt kegytárgyakat katolikus örökségként jegyzi fel, az összeírásban szereplő két pohárról ez nem mondható el. A két nagyméretű, részben aranyozott ezüstpohár a kutatók jelen tudása szerint⁷ a Kárpát-medence legkorábbi, két szín alatti úrvacsorához készült kegytárgya. A poharak stílusukban és formájukban a világi edényformák közé tartoznak, létrejöttek a reformáció idejére tehető, amikor a kolozsvári plébániatemplom is protestánsná vált. A két pohár az 1560-as években készülhetett, formája az akkor már régiesnek és előkelőnek számító világi edénytípusok közé sorolható. Ezzel az évszámmal két aranyozott tányért is említenek a későbbi összeírások S. M. jelzéssel, feltehetőleg ezek a tányérok is a poharakkal együtt készültek. A poharak valószínűleg a katolikusoktól való elhatárolódás céljából készültek, megalapozva ezzel a saját hagyomány létrejöttét.⁸

A reformáció egyházai, bár szakítottak a katolicizmussal, mégis téves gondolat, hogy a protestáns gyülekezetek a katolikusoktól örökölt egyházi kegytárgyakat teljesen felszámolták volna. Erdélyben inkább lassú átszerveződésről beszélhetünk, amelyben a protestáns felekezetek, bár a reformáció szellemében és tanításában működtek, mégis ráépültek a már meglévő egyházszervezetre, így a templomokkal együtt az ingóságokat is megtartották, ide tartoztak a kegytárgyak is. A 16. század második felétől a 17. század elejéig ezek alkották az úrasztali készletek alapját.⁹ Erre a jelenségre világít rá az 1577-es városi számadás is, amely az unitárius egyházközség katolikusoktól örökölt ingóságait sorolja fel, kivételt képez a két ezüstpohár, amely az 1560-as években készülhetett. Az a tény pedig, hogy az egyházközség a két ostyatartót csak 1711-ben adta el, rámutat a kapott örökség fontosságára és hozzá való ragaszkodására.

⁶ KELEMEN Lajos, „Kolozsvári klenódiumainkról”, *Keresztény Magvető* 52., 2. sz. (1922): 105.

⁷ KISS Erika, „Vasa sacra. Az úrvacsora tárgyai a reformáció első két évszázadában”, in *Ezt cselekedjétek! Tanulmányok az úrvacsoráról*, szerk. HAFENSCHER Károly, ISÓ M. Emese és ZÁSZKALICZKY Zsuzsanna (Budapest: Luther Kiadó, 2022), 150–173.

⁸ Uo., 162.

⁹ KOVÁCS Mária-Márta, „Református úrasztali készletek rétegzettsége”, in *Ige-Idők. A reformáció 500 éve*, szerk. KISS Erika, ZÁSZKALICZKY Márton és ZÁSZKALICZKY Zsuzsanna (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2019), 393–403.

Az 1627–1654. évi egyházközségi számadáskönyvben¹⁰ található az az összeírás, amelyet 1644. december 20-án jegyeztek fel. Ezt az összeírást a klenódiáról Kelemen Lajos közölte először tanulmányában a legrégebbi ismert összeírásként,¹¹ mely szerint 1644-ben az egyházközség birtokában két azonos méretű aranyozott kehely volt, mindkettőhöz egy-egy ezüstitányér tartozott. Továbbá egy kívül-belül aranyozott kupa; két sima ezüstkanna, amelyek tetején egy-egy angyalkép volt; két aranyozott belsejű ezüstkanna; két egyforma, közepe, kívül-belül aranyozott kehely hozzájuk járó aranyozott ezüstitányérok; egy kívül-belül aranyozott fél kupa; egy tiszta ezüst talpas pohár, hozzá tartozó ezüstkannával; két ezüst ostyatarató szekrény, melyek közül az egyik pogány pénzekkel díszített; egy búzavirágmintás ezüst mellbogár; egy aranyozott réztömjenező; két aranyozott szélű ezüstitányér; ezüstitöredék; egy hatejteles lábas ónkanna; egy négyejeles korsóformájú ónkanna; két egy-egy ejteles ónkanna; két óntányér.¹²

A fentieket összesítve, az eklézsiának 1644-ben két kelyhe és két, a leltárban kehelyként említett pohara volt, a hozzájuk való összesen négy tányérral; a tíz kannából négy ón, négy pedig ezüst volt – a két kupát is a kannák közé sorolom. Volt még egy darab talpas pohár és négy tányér, két ezüst és két ón. Ezeken kívül még egy tömjenezőt és ostyataratót is feljegyeztek, amelyek használaton kívüliek voltak. Az összesítésből látszik, hogy a kezdeti 1577-es örökség milyen mértékben gyarapodott. A két ezüstpohár 1644-re még két kehellyel bővült, kannát csak egyet jegyeztek fel, ugyanúgy mint 1577-ben, de 1644-re már tíz darabról van tudomásunk. Az ezüstitányérok pedig még két óntányérral gyarapodtak. Ez az összeírás szemlélteti, hogy a 17. század közepére az egyházközség klenódiállománya lassan gyarapodásnak indult. A kezdeti katolikus kegytárgyakat fokozatosan váltották fel az újabb darabok.

A protestáns egyházközségekben az úrasztali készlet növekedését elsősorban a patrónusok adományai biztosították. Erdélyben a fejedelmek támogatása mellett a protestáns főnemesség is hozzájárult a készlet gyarapodásához.¹³ A kolozsvári unitárius eklézsia javai a későbbi összeírásokban is feljegyzett adományozók révén gyarapodhattak, azonban volt olyan eset is, hogy az eklézsia saját költségen csináltatott úrasztali edényt. Az 1627–1654. évi egyházközségi szám-

¹⁰ *A Kolozsvári Unitaria Eklésia Egyházfiainak Számadásai 1627–1654*, A., Kézirat. Kolozsvári Bevárosi Unitárius Egyházközség levéltára. (jelzet nélkül)

¹¹ KELEMEN Lajos, „Adatok...” (1913): 163.

¹² *A Kolozsvári Unitaria Eklésia Egyházfiainak Számadásai 1627–1654*, A.

¹³ KOVÁCS Mária-Márta, „Református úrasztali...”, 398.

adáskönyvben a kiadások közé feljegyzik, hogy az egyházközség 1641 májusában csináltatott a kolozsvári Kapusi Bálint ötvössel egy ezüstkannát. Ismertetőjegy vagy felirat nem szerepel a számadásban, csupán a kanna elkészítésének költségeit tüntetik fel.¹⁴

Kelemen Lajos az 1675-ös összeírást úgy mutatja be mint a klenódiumok első különálló jegyzékét.¹⁵ Ez már sokkal részletesebb, a klenódiumokat pontosabban és aprólekosabban írja körül, valamint a súlyukat is jegyzi. E szerint a következő úrasztali edények tartoztak az eklézsiához: két egyforma, konorozott hatkaréjos, aranyozott belsejű és talpú nagy pohár; két egyforma, az üvegpharak mintájára készült, kívül-belül aranyozott talpas pohár; két egyforma, részben aranyozott ezüstkanna, fedelükön egy-egy angyalalak díszítéssel; egy nagy, trébelt vagy domborított, kívül-belül aranyozott ezüstkanna; egy kívül-belül aranyozottan trébelt ezüstkanna; egy kívül-belül részben aranyozott, trébelt ezüstkanna, amelynek teteje figurális fedélgombbal díszített; két aranyozott szélű ezüstitányér; két kisebb, aranyozott szélű, kehelyhez való tányér; két aranyozott ezüst, poharakra való paténa; két egyforma, de különböző méretű ezüst ostyartartó, az egyikben ezüstitöredék volt. Az összeírás külön említi az ónedényeket. E szerint az egyházközség birtokában volt harminckét angliai ónból készült bécsi tányér; egy nagy ónkanna; egy nagy ónkorsó; két kanna. Az összeírásban beszúrva említenek egy kívül részben, belül teljesen aranyozott talpas poharat, amelyet egy bizonyos János uram adott; végül egy vörösréz, kívül teljesen aranyozott kelyhet.¹⁶

A felsoroltakat összesítve elmondhatjuk, hogy 1675-ben az egyházközség a következőkkel rendelkezett: öt kehellyel, nyolc kannával, hat ezüstitányérral és bécsi óntányérokka, egy ónkorsóval, egy talpas serleggel. Az 1644-es összeírás-hoz képest láthatjuk, hogy számbelileg nincs nagy változás a készletben.

1701-ben egy olyan részletes összeírás készült, amelyben már az adományozókat és a kegytárgyakon lévő feliratokat is ismertetik. Az összeírást Kelemen Lajos közli, ebből idézek:

„Egy kis, aranyozott pohár réz lábbal; egy fedeles, régi talpas pohár, az ajakán ez a felirat: *Verba quæ loquor vobis, spiritus et vita*;¹⁷ egy talpas pohár, trébelt; egy ezüstitányér, a széle csipkézett és aranyozott; egy aranyozott ezüstkanna, Gyerőfiné Kemény Kata adományozta, az egyházfiaknál van. Későbbi feljegyzés

¹⁴ A Kolozsvári Unitaria Eklésia Egyházfiainak Számadásai 1627–1654, A.

¹⁵ KELEMEN Lajos, „Adatok...” (1913): 164.

¹⁶ Uo., 168–169.

¹⁷ Jn 6,63b: „azok a beszédek, amelyeket én mondtam nektek: Lélek és élet.”

alapján Toroczkai Mihályné asszonynak kiadta az eklézsia a kelyhet; két nagy, karéjos kehely, belül aranyozott; egy virágos lábú kehely, Tölcséres Péter adományozta, rajta a neve; két egyforma ezüstitányér, szélük aranyozott; egy kis, aranyozott tányér; egy réz, hegyes, aranyozott pohár, gótikus betűk vannak rajta; három egyforma óntányér; két nagy ónkanna, hat-hat ejtelesek; huszonöt új óntányér; tizenhárom óntányér; két egyforma, »czipfázott«, másfél ejteles ónkanna; egy sima, »csatornás, három meszelyes« ónkanna; két óntányér; egy kis óntálacska. Külön említenek két poharat, amelyet a fejedelem adott: egy kívül-belül aranyozott virágos kupa, az oldalán Dániel históriája. Megjegyzésként: *Ezt is zálogba adtuk*; egy nagy virágos, fedeles, aranyozott »pohár vagy kupa«, megjegyzésben: *Zálogban adtuk fedelével edgyütt. Utóbb: Kiváltottuk.*¹⁸ Fontos szót ejteni II. Apafi Mihály fejedelem kölcsönéről, ugyanis a leltárban említett fejedelem által adott két liturgikus tárgy, a virágos kupa és pohár is abba a klenódiákészletbe tartozott, amelyet Apafi Mihály zálogba adott az egyházközségnek. Apafi már 1696-ban kölcsönt kér az ekléziától, kétezer aranyat, azaz tízezer magyar forintot. A fejedelem erre a kölcsönre zálogként ezüstedényeit hagyja. A pénz vissza nem adása miatt a tárgyak az eklézsia birtokába jutnak.¹⁹ Így kerülhet az 1701-es összeírásba olyan klenódiákészlet, amelyet úgy jegyeznek fel, mint amit a fejedelem adott.

Az 1701-es összeírás számszerűen a következőket tartalmazza: négy kehely; hat kanna; tányérből négy ezüst, tizennyolc ón, huszonöt új óntányér, egy óntálacska; két talpas pohár. Ami nagyon feltűnő a korábbi összeírásokhoz képest, az a tányérok látványos gyarapodása, szám szerint a régiket és újakat egybevetve, negyvenhárom óntányér volt az egyházközség birtokában.

Az 1702. július 29-i leltár az egyháziak 1676–1709 időszakra vonatkozó számadáskönyvében²⁰ van feljegyezve. Ezt Kelemen Lajos nem közli tanulmányában, azonban én fontosnak tartom bemutatni, mivel ez a leltár is összehasonlítási alapként szolgál a többi összeírás anyagának számbavételekor. A klenódiákészlet leltárba vétele után feljegyzik egy kanna adományozásának, majd eladásának körülményeit is. Az összeírásban szerepel: egy ejteles aranyozott ezüstkanna; két nagy ezüst-, gerezdes ajakú pohár; egy kis bogláros, aranyozott talpas pohár, Tölcséres Péter neve rajta; két ezüstitányér, a kisebbik aranyozott; egy aranyozott réz-

¹⁸ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 1. sz. (1914): 38–39.

¹⁹ Fasciculus XXIX. 1642–1810. nro. 16. 17. 18. 19., A Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség levéltárában.

²⁰ *A Kolosvári Unitaria Eklésia Egyházfainak Számadásai 1676–1709*, C., A Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség levéltárában.

pohár; két nagy ónkanna; három óntányér. Az itt említett ezüstkannáról azt írják, hogy ugyanaz a kanna, amelyet Gyerőffiné adományozott az eklézsianak. Ezt az 1701-es összeírás is feljegyzi.

Az 1703-as összeírás, amelyet Kelemen Lajos is közöl, azért nagyon fontos, mert ebben feljegyzik a szentpéteri eklézsia javait, amelyek az egyházfiaknál voltak addig. Ezek a következők:

Egy lábas, virágos, trébelt ezüstpohár, amelyen ez az írás szerepel: *Kozma Borbára attá ezt az Pohárt az Kolosvari T. Unitaria Ecclesiának az Sz. Peteri Templomhoz A. 1699.* Ennek ezüstfedele szintén virágmintásan trébelt, rajta egy emberkép díszítéssel, feliratai: *Homo momento mori.* Másik felén: *Anno Dni. 1693.*; egy kívül-belül teljesen aranyozott cápás ezüstpohár, felirata: *Tordai Barbellj István öregbik A. 1633.*; egy kicsi lábas, kívül-belül teljesen aranyozott, virágos ezüstpohár, melynek száján ez áll: *Ez Pohart csináltatta In Tiszteletire Gherőfi Györgyné Asszony Nemzts Kemenj Kata 1687.*; egy nagyobb, a szélén és közepén aranyozott ezüstitányér, rajta egy aranyozott címerrel, amin ez áll: *Gyerőfi Györgyné Kemény Kata 1693.*; egy kisebb ezüstitányér, ez is a szélén és fenekén aranyozott, a fenekén ilyen felirat áll: *N. Kemenj Kata. Anno Do. 1687.* Külön az óntárgyak így következnek: két ejteles kanna, egyiken ez az írás: *I. W. Z. 1640.*, a másikon nincs írás. Megjegyzésben mellé odaírták, hogy *non est. Elő kell kérni a Sz. Péteri Egyházfitól.* Ezután más kézírással: *Est*; egy óntányér, amelyen a város címere van és egy kannacímer, két betű van mellette: *S. P.*²¹

Az 1703-as összeírásban még feljegyzik Iklódi Toldalagi András hagyatékát, amely a következő darabokból állt: egy 16 pogány pénzes díszítésű, aranyozott ezüstkanna, felirata: *Torma Cristoph csináltatta Tholdalagi Clárának.*; egy lábas, kehely formájú aranyozott pohár, melynek külseje virágmintával díszített; két aranyozott ezüstitányér, egyiken ez az írás szerepel: *And. Thold. Pro Honore Regis et Pro Salute Gregis pro Sacello Iklodiano 1680.*, a másik fenekén aranyozottan ez áll: *Anno Dni 1703.*²²

A szentpéteri eklézsia szám szerint három pohárral, két ónkannával, két ezüst- és egy óntányérral gazdagította az egyházközség klenódiumgyűjteményét.

Kelemen Lajos tanulmányában az évenkénti gyarapodásokat egészen 1716-ig, a főtéri templom elvételéig ismerteti. Ezekből az évekből a következő adományozások, összeírások vannak feltüntetve: 1706 márciusában feljegyzik, hogy Szőrös Jánosné Hosszú Margit adományoz az egyházközségnek két kívül-belül aranyozott, trébelt ezüstpoharat, rajta Ádám és Éva, meg egy MR-bélyeg: *Matthis*

²¹ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 1. sz. (1914): 41.

²² Uo., 40.

*Rauth 1632.*²³ 1709 májusában feljegyzik, hogy találtak egy ládát, amelyben van egy fedeles, sima, hosszú ezüstpohár, az ajaka aranyozott, ilyen írással: *Verba quae loquor vobis spiritus et vita sunt*. A közepén ez az írás: *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam*. Fedele aranyozás nélküli, fedélgombján ez az évszám: 1560. Bár a felirat hasonló, ez mégsem ugyanaz a pohár, mint az 1701-es összeírásban szereplő Gyerőfiné Kemény Kata adománya. Ugyanabban a ládában találtak egy belül teljesen ezüst, kívül aranyozott mugill vagy gyapjas poharat, ez az írás rajta: 1639. H. I. B.; egy töredezett, kívül-belül aranyozott ezüstpohár, nincs írás rajta, a lába belül rezes; egy szélén csipkésen aranyozott ezüstantányér. Ugyanott óntárgyakat, melyek a következők: két ónkanna, halhéjas, háromlábú, az egyikén ez az írás: *Sz. Peteri Templomhoz való*. Mindkettőnek az elején egy címerpajzsba foglalt kulcsforma, mellette kétfelől S. P. és 1537.; egy „orras”, két háromnegyed ejteles ónkanna, a fedelén ez az írás: 1625.; 41 óntányér és egy kis tál, ebből 13 tányéron ez az írás áll: *Az Sz. Peteri Templomhoz való*; az oldalán pedig: *Ecclesia*, a belsején: R. G. 26 tányéron pedig a címerében I. A. betűk szerepelnek. A kis tálon ez az írás szerepel: *Az Magyar Ucczay Templomhoz való Colosvárat 1623*. Ezeket mind újként jegyzik fel; két nagy óntányér, amelyeken három-három címer van, a középsőben ilyen betűk: IKS.²⁴

A szentpéteri két ónkanna, amelyek egyikén az 1537-es felirat szerepel, feltehetőleg ugyanaz, mint amely az 1701-es összeírásban is szerepel. A 20. század elejére már csak az egyik maradt az eklézsia birtokában.²⁵ Kelemen Lajos tanulmányában a kannát úgy örökíti meg mint alighanem Románia legrégebbi dátumos ónemlékét.²⁶ Balogh Jolán 1943-ban kiadott munkájában művészettörténetileg bemutatja az ónkannát, mint amelynek új formavilága a reneszánsz stílushoz kapcsolódik.²⁷ A második világháború után sokáig nincsen adat a kanna hollétéről. 2009-ben, Szabó Árpád unitárius püspök nyugdíjba vonulását követően felkérte Molnár Lehel levéltárost, hogy a püspöki irodában lévő nagy szekrényből válogassa ki a levéltári anyagokat. A szekrény kiürítése közben Molnár egy fióknak a hátsó részében bukkant rá az elveszettnek hitt kannára. A kanna rossz állapota miatt restaurálásra szorult, amelyet 2015-ben végeztek el Kecse-

²³ Uo., 42.

²⁴ Uo., 42–43.

²⁵ BENKÓ Elek, *Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2004), 40.

²⁶ KELEMEN Lajos, „Kolozsvári klenódiumainkról”, 106.

²⁷ BALOGH Jolán, *Az erdélyi renaissance* (Kolozsvár: Erdélyi Tudományos Intézet, 1943), 153.

méten. A restaurált klenódium visszakerült jogos tulajdonosához, és ma a Kolozsvári Unitárius Egyházközség birtokában van.²⁸

A következő években a készlet változásait az egyházközség 1710–1717-i jegyzőkönyvében²⁹ jegyezték fel. Ebből Kelemen Lajos az 1710-es, 1711-es, 1713-as és 1716-os évekbeli klenódiumokkal kapcsolatos feljegyzéseket közli.

1711 júliusától augusztusig feljegyzik, hogy miket adtak el templomjavítás céljából: a szentpéteri javakból 24 óntányért; két romlott ezüstkanalat; egy ezüstkanalat; óntányérból 5 darabot.³⁰ A templomjavítás az 1711-es szentpéteri renoválásra vonatkozik.³¹

1716 gyászos év volt a kolozsvári unitárius egyházközség életében, hiszen a főtéri templomot a szentpéteri templommal és iskolával együtt újból a katolikusok vették birtokba, akik a templomokkal együtt az ingóságokat is követelték. Kelemen Lajos egy olyan regestrumot közöl, amelyben az unitárius ekléziától követelt klenódiumok vannak felsorolva. Ezek a következők voltak: egy derettejes (azaz háromnegyed ejteles) aranyozott kanna, ilyen írással rajta: *Boldogok az kik az részegséget eltávoztatván, az úr törvényéről elmélnednek, segítségül hiva az eő nevit 1646*; egy ezüstkanna, ejteles, a fedelén ilyen írással: *Georg Eiben Katarina*. Az oldalán ez áll: *Ez legyen az Istennek ditsiretére az eő anyaszentegyházának asztalának tiszteletire. Átkozott legyen, valaki ezt magának tulajdonittja. Anno domini 1606.*; egy hasonló formájú kanna, az írás rajta németül van latin betűkkel; két darab tagolt peremű ezüstitányér, felirata: *S. M.*; egy hasonló tányér; egy kicsi ezüstitányér, a közepén aranyozott, címeres *N. Kemény Kata Anno Domini 1687* felirat áll; egy egészen aranyozott tányér, felirata: *Az egy igaz Istennek és az eő fiának az úr Jézus Crisiusnak tisztességére Anno Domini 1687.*³²

Az összeírásban felsorolt klenódiumokon mind 17. századi évszámok szerepelnek, azaz akkor kerültek a főtéri templomhoz, mikor az már unitárius használatban volt. Ezeket a tárgyakat az unitárius közösség nem a katolikusoktól örökölte, így nem is szolgáltathatták vissza nekik, azonban az 1807–1815-ös leltárkönyvben feljegyzik, hogy 1716-ban a katolikusok egy nagy poharat vettek el az unitárius ekléziától.³³

²⁸ MOLNÁR Lehel, szóbeli közlés, 2024.

²⁹ *A Kolozsvári Unitaria Eklésia Jegyző-Könyve 1710-től 1717-ig* L., kézirat, a Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség Levéltárában

³⁰ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 4. sz. (1914): 235. Eredetije az egyházközség 1710–17-i jegyzőkönyve 90. lapján

³¹ BENKŐ Elek, *Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban*, 40.

³² KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 4. sz. (1914): 236.

³³ *Az Tiszteletes Kolozsvári Unitaria Eclesiának Ingo és Ingatlan Iavainak...*, 10.

Az eklézsia a klenódiállományából időnként eladott vagy elajándékozott. 1717. április 11-én feljegyezték, hogy az eklézsia milyen tárgyakat adott el, annak érdekében, hogy egy tartozást ki tudjon fizetni a lengyel eklézsia részére, valamint, hogy fedezni tudják Keresztúri Sámuel bécsi útját. Ezek a következők voltak: „egy új ezüst fehér kannát; egy kantárra és szűgyelőre való aranyos csattokat; egy pohár fedelét tornyost vagy hegyest.”³⁴

Ugyanazon év szeptember 27-én megörökítik, hogy az eklézsia száz aranyat kell felküldjön Bécsbe Tartzali Zsigmond ágensnek, ezt az összeget pedig az egyházközség ezüst- és aranyportékájának eladásából tudja biztosítani. A felsorolt kegytárgyak a következők voltak: Egy pogány pénzes ezüstkanna; egy kívül-belül aranyozott kanna; egy kívül-belül aranyozott cápás pohár; egy kívül részben aranyozott, talpas ezüstpohár; két kisebb, kívül részben aranyozott ezüstpohár; egy lábas, trébelt, belül aranyozott pohár, melynek fedele virággal díszített; egy konorozott, aranyozott csésze; késhüvelyre való ezüstdarabok; egy kis fehér cápás pohárka; egy ezüstantyér; négy ezüstgyűrű, öt ezüsttű; hét aranygyűrű kövestől.³⁵ Az eladást összefoglalva feljegyzik az 1717-es jegyzőkönyv számadás részében.³⁶

Az itt felsoroltak közül a pogány pénzes ezüstkanna valószínű ugyanaz, mint az 1703-as leltár említése, amely Iklódi Toldalagi András hagyatékába tartozott. Továbbá a kis fehér cápás pohárka leírása több évben is szerepel az 1664–1711-es jegyzőkönyvben. Első említése 1676-ból való.³⁷

Az 1807–1815-ös leltár ismertetése

A 19. század elejére készült egy leltárkönyv,³⁸ amelyben a klenódiáumok mellett az eklézsia más ingó és ingatlan javait is leltárba vették. Ilyenek voltak az eklézsia textíliái, faeszközei, vasszerszámai, könyvek, házak, szántóföldek és szőlők. Ez a leltár igen aprólékosan mutatja be az eklézsia birtokában lévő kegytárgyakat. Az alábbiakban ezen leírások alapján próbálom rekonstruálni az egyes darabokat, összehasonlítva a korábbi összeírásokban szereplő feljegyzésekkel. A leltár három ládát említ, amelyekben úrasztali edényeket tároltak: egy darab

³⁴ *Kolozsvári Unitária Eklésia Jegyző-könyve 1710-től – 1717-ig*, L., 67.

³⁵ *Kolozsvári Unitária Eklésia Jegyző-könyve 1710-től – 1717-ig*, L., 70.

³⁶ Uo., 362.

³⁷ *A Kolosvári Unitaria Eklésia Jegyző Könyve, és Vagyainak Feljegyzése 1664-től – 1711-ig* I., 73.

³⁸ *Az Tiszteletes Kolosvári Unitaria Eclesiának Ingo és Ingatlan Iavainak...*, 9.

kéztáras láda, egy 1652-ben készült háromkulcsú, vaspárkányos fehér láda (ennek kulcsai a kéztárasládában voltak) és az úgynevezett lengyel láda.

A kéztárasládában számontartott klenódiumok

Kannák

A leltárkönyvben elsőnek feltüntetett klenódium a Catharina Eiben által adományozott két, kívül részben aranyozott ezüstkanna. A leírás szerint az egyik kannán magyarul ez a felirat áll: *Ez legyen az Istennek dicséretére, az ő Anya-Szentegyházának asztalának tiszteletére, átkozott legyen valaki ezt magának tulajdoníttya. Anno Domini 1606.* A párján ugyanaz az írás németül szerepel nagy olaszkoszorúba foglalva. Mindkét kanna fedelét, melyeken az adományozó neve is szerepel – *Georg Eiben Catharina* – egy-egy angyalábrázolás díszíti. Az egyedi angyalábrázolás alapján azonosítható a két kanna, hiszen az összeírásokban megemlítik a díszítését. A kannák már az 1644-es leltárban megjelennek, majd ezt követően az 1675-ös összeírás is angyaldíszítésű fedeles kannaként hivatkozik rájuk. Catharina Eiben két kannaadománya a korai donációk közé sorolható, az első, a katolikus liturgikus tárgyakat kibővítő klenódiumok voltak.³⁹ A kannákat 1716-ban, a templom elvételekor a katolikusok maguknak követelték,⁴⁰ de mivel nem tartozott a tőlük elvett kegytárgyak közé, követelésük alaptalannak bizonyult.

Második tételként egy kívül részben, belül egészen aranyozott ezüst, fedeles, trébelt kannát említenek. A kanna ajakának alsó részén a következő négy betű áll: *S. M: L. O.* – azaz az adományozó Smeltzer Lőrintz monogramja. Az 1717-es eladásokig a vagyonszeírásokban nem azonosítható, ugyanis nem említenek ilyen monogrammal ellátott kannát. Feltételezhető, hogy 1717 után került az egyházközség klenódiumkészletébe.

Poharak

Az első tétel, ami a poharak jegyzéke alatt szerepel a leltárban, az egy pár hatkaréjos, konorozott, a derekában tizenkét szegletű, belül egészen, kívül részben aranyozott nagy pohár. Nincs rajtuk írás. „Újracsinálta ötves Szakáll János”-megjegyzéssel szerepelnek a leltárban. A poharak leírása hasonlít az 1675-ös összeírásban szereplő poharakéval: két egyforma, konorozott hatkaréjos nagy

³⁹ KELEMEN Lajos, „Kolozsvári klenódiumainkról”, 105.

⁴⁰ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 4. sz. (1914): 236.

pohár, amelyeknek belseje és talpa aranyozott.⁴¹ Feltételezhetően ugyanarról a két pohárról van szó mindkét jegyzékben.

Második tételként feljegyeznek egy fedeles, talpas ezüstpoharat, melynek külseje egészen, belül csak a szája aranyozott. A fedelét ezüstbokréta díszíti. Kívül ajakán ez az írás áll: *N. Hunyadi Ferentz és Almási Borbára ajándékozta a Kolosvári Unitaria Ecclesiának Isten ditsőségére. 1731.* A leltárkönyvben még megemlítik, hogy ezt a poharat eladták 1810-ben más klenódiumokkal együtt.⁴² E pohárról Kiss Erika művészettörténész ír könyvében, fényképes melléklettel. Eszerint a pohár az 1884-es ötvösmű kiállításon szerepelt a Magyar Nemzeti Múzeum tételeként.⁴³ Ugyanakkor a poharat már a Nemzeti Múzeum 1825-ös katalógusa is megőrökíti. E latin nyelvű feljegyzés művészettörténeti szempontból ismerteti a poharat. A leírás szerint a kehely négy nagyon régi részből áll össze. Virágos díszítése 18. századi német munkát tükröz, illetve a fedele, elkülönülve a többi résztől a 16. századot idézi. A különböző részek olyan szépen vannak egymáshoz illesztve, hogy egyetlen műalkotásnak tűnnek. A leírás megemlíti Salamon Kunenwalder régiségkereskedő nevét, akitől a múzeum ötvenöt tallér értékben vásárolta meg a poharat.⁴⁴

Következőkben feljegyeznek egy fedeles kisebb, virágos, aranyozott poharat, amelynek fedele belsején ez áll: *renovat 1780.*; egy fedeles, talpas hólyagos, egészen ezüstpoharat, a külső ajaka alatt ez áll: *Az Kolosvári Unitaria Ecclesianak Anno 1699. Kozma Borbára adta ezt a pohart.* A fedelét egy pajzsát fogó férfialak díszíti, a pajzson ez az írás szerepel: *Homo memento mori. Anno Domini 1693.* Ez a pohár az 1703-as összeírásban szerepel még ilyen részletességgel, a szentpéteri eklézsia javai közül való.

A következő tétel egy *kosaros*, talpas, filigrán díszítésű, kívül-belül aranyozott ezüstpohár, külső ajakán ez áll: *Az egy igaz Istennek tisztességre, a Sz. Gyülekezetnek épületére tsináltatta Töltséres Péter. Anno 1636. die 12-a Marcy.* Az Eiben-féle kannák mellett ez a Tölcséres Péter által adományozott pohár is a legkorábbi donációk közé tartozik.⁴⁵ Az 1701-es leltár említi név szerint, hogy a poharat Tölcséres Péter adományozta.

⁴¹ KELEMEN Lajos, „Adatok...” (1913): 169.

⁴² *Az Tiszteletes Kolosvári Unitaria Ecclesiának Ingo és Ingatlan Lavainak...*, 11.

⁴³ KISS Erika, „...az mi kevés ezüst marhácskám vagyom...” (Budapest: Martin Opitz kiadó, 2022), 19.

⁴⁴ „*Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici sive Catalogus historico-criticus antiqutatum, raritatum, et pretiosorum cum bibliotheca antiquaria, et numaria eiusdem instituti*” (Buda: Typis Regiae Literarum Universitatis Hungaricae, 1825), 22.

⁴⁵ KELEMEN Lajos, „Kolozsvári klenódiumainkról”, 106.

További tételek

Egy hólyagos, talpas, fedeles, kívül-belül aranyozott ezüstpohár, a fedelén egy zászlót és pajzsot tartó férfi áll, a pajzson ez az évszám szerepel: 1629.

Egy kívül-belül teljesen aranyozott, talpas hólyagos ezüstpohár, melynek a külső ajakán ez áll: *Csináltatta Isten tiszteletére Győröffi Györgyné asszony: N. Ke: Ka: Kemény Katát teszen. 1687.* Ezt a poharat 1703-ban jegyzik fel Kemény Kata adományaként az akkori leltárba. Kemény Kata a pohárral együtt egy ezüstitányért is adományozott, ezt a tárgyakon lévő azonos, 1687-es évszám bizonyítja. A tányért a katolikusok követelték 1716-ban, de nem kapták meg. A tányér közepén aranyozott, címeres *N. Kemény Kata* felirat áll *Anno Domini 1687.*⁴⁶

Egy konorozott, hólyagos, talpas, kívül-belül aranyozott, pogány pénzekkel díszített pohár ilyen jeggyel: *S. M.* A korábbi összeírásokban nem poharat, hanem pogány pénzekkel díszített kannát jegyeznek fel. Az 1703-as összeírásban szerepel egy pogány pénzes kanna, majd az 1717-es eladásra szánt tárgyak között is említik. Pogány pénzes pohár azonban nem szerepel az összeírásokban 1717-ig.

A soron következő klenódiumok között feljegyeznek egy belül aranyozott kívül *elegyes* új ezüstpoharat, hozzá való tányérral. Az ajakán ez áll: *Kol. ötves Szakáll János és A. R. Biro Susanna. 1794 1-a Juniy;* egy ezüst filigrán díszítésű talpas, fedeles poharat, melynek a dereka egy emberábrázolás, aminek *sida* a kezében, az ajakán körül ez az írás szerepel: *Rákosi N. Ferentz és Rázmán Hedviga adták a Kolos. Unit. Ecclesiának 1785;* egy ezüstpohár, amelynek külső ajaka aranyozott, a fenekén ezek a betűk szerepelnek: *P. H. R. Petrygevith Horváth Rebe-ka;*⁴⁷ hozzá való ezüstitányérral. Mivel a poharakon 1717 utáni évszámok olvashatóak, nem szerepelnek a korábbi összeírásokban.

Egy kicsi, kívül részben, belül egészen aranyozott ezüstpohár, aranyozott, trébelt talppal, a derekát három emberkép díszíti. 1706-ban említenek egy ezüstpoharat, amelyen Ádám és Éva szerepel. Feltételezhető, hogy itt is erről a pohárról van szó, ugyanis a leírásában három emberkép szerepel. Az 1706-ban feljegyzett poharat Szőrös Jánosné Hosszú Margit adományozta az egyházközségnek, abban a leírásban még egy MR monogramot is megjegyeznek: *Matthis Rauth 1632.*⁴⁸

Következő tételként egy kicsi, talpas ezüstpoharat említenek. Külseje aranyozottan trébelt, a teteje az aljához hasonló, a derekán egy kis koszorú formá-

⁴⁶ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 1. sz. (1914): 41.

⁴⁷ Petrichevich Horváth Rebeka

⁴⁸ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 1. sz. (1914): 42.

ban ez áll: *Üstgyártó János, 1652*. A korai összeírásokban Üstgyártó János neve nem szerepelt, azonban az 1675-ös összeírásba beszurva emlitenek egy kívül részben, belül teljesen aranyozott talpas serleget, amelyet egy bizonyos János uram adott az eklézsiának.⁴⁹ Lehetséges, hogy ugyanazt a poharat említi mindkét összeírás.

A leltárban feljegyeznek egy olyan edényt is, amely négy egymásba illeszthető darabból állt, és betegek úrvacsorájakor használták. Első része egy kenyérnek való csésze, amelynek külső ajaka és belseje aranyozott, a feneké szélén ez a metszés áll: *R. A: N: Fe: R A Z: H E D: 1788 RA[kosi] NAGY FE[renc] RAZ[mány] HED[viga] 1788*; egy bornak való edény, amelynek külső ajaka és belseje aranyozott, kívül az alján ez az írás szerepel: *Rákosi Nagy Ferentz és Rázmán Hedviga csináltatták az maguk költségekkal a V. Unitar. Ecclesiának betegek számára 1788*. A fenekén ez az írás: *Fecit Joh. Szakáll. Reg. Fiscal. Auricampsor et Pagamentarius. 1788*; az edény fedele, amelyen ez a felirat szerepel: *Ra: N: Fe: Ra: Hed: 1788. RA[kosi] NAGY FE[renc] RAZ[mány] HED[viga] 1788*; egy kis talpas pohár, külső ajaka és belseje aranyozott, ilyen írással: *URAM NEM VAGYOK ÉN ARRA MÉLTÓ HOGY AZ ÉN HÁZAMBA JÖJJ, HA NEM TSAK / SZOVAL PARANTSOLJ, ÉS MEGGYÓGYUL Á TE SZOLGÁD ÉS SZOLGÁLÓD. MAT. VIII. V. 8*. A fenekén ismét ezek a betűk: *Ra: Nagy: Fe- Ráz: Hed: 1788*. Ezt a négy darab edényt egy bőrtokban tárolták. Mivel 1788-ban adományozták, nem szerepel a korábbi összeírásokban.

Tányérok

A tányérok közül első tételként két ugyanakkora aranyozott szélű ezüstitányér szerepel. Az egyik közepén ez a két betű áll: *S: M*. A betűk között „valamely címer” van, amely felett 1650 évszám olvasható. A tányéron szereplő évszámot valószínűleg elírták, ugyanis egy *S. M.* jelzésű tányéron, amely az 1577-es városi számadásban is szerepel, 1560-as évszám olvasható. Ezt a tányért jegyezheték fel ebben a leltárban is. Egy *S. M.* feliratú tányért a katolikusok vissza is követelnek az eklézsiától 1716-ban, de nem kapják meg. A következő tételben ismét két tányér szerepel, kisebb, hasonló nagyságú, szélén aranyozott ezüstitányérok. Megjegyzik róluk, hogy „kenyér osztó” tányérok.

Szerepel még két kisebb, részben aranyozott ezüstitányér, az egyikken egy aranyozott címer van metszve, akörül felirat: *Gyerőffi Györgyné Kemény Kata, 1693*. A másik írás nélküli. Pohárfedő tányéroként hivatkoznak rájuk. Az 1703-as összeírásban jegyzik fel Kemény Kata adományaként.⁵⁰ Az utolsó tányér, amelyet

⁴⁹ KELEMEN Lajos, „Adatok...” (1913): 169.

⁵⁰ KELEMEN Lajos, „Adatok...”, 1. sz. (1914): 41.

a kétkulcsú ládában tartanak számon, egy kis ezüstitányér, lengyel szavakkal rajta. Körül a közepén: *Anno Domini 1700*.

A háromkulcsú, vaspárkányos fehér ládában számontartott klenódiu- mok

Poharak

A háromkulcsú ládából elsőként leltárba vesznek egy teljesen aranyozott ezüstpoharat, amely emberábrázolással van díszítve. P: H: Rebeka, azaz Petrichevich Horváth Rebeka ajándéka. Következik egy *ciradás serleg*, kívül-belül aranyozott ezüstpohár, ilyen írással: *néhai Kedves Jo Úr Kmita János uram emlékezetére meghagyatott özvegye I. n. Dési Iudith asszony ökegyelme ajándékozta a kolozsvári Unitaria Tiszt. Lengyel Ecclesiának Anno 1748.*; egy régimódi széles szájú serleg formájú ezüstpohár, ajaka kívül-belül aranyozott, a fenekére egy fél kéz van metszve, melyen ezek a betűk szerepelnek: *I. L. W. 1587*. Külső ajakán ilyen írás van metszve: *Száz: Fenes: So:bo. Gör. 1628*. Bár a poháron 1587 és 1628 évszámok szerepelnek, ilyen metszetű pohár nincs feljegyezve az 1717 előtti összeírásokban. Következik egy félkupás cápás ezüstpohár, írás az oldalán: *Poculum hoc Eccles. Polon. Unit. In Transylvania exuli Sacro usui – D. D. I. Pia matrona D. Catherina D. Is. Herrmanni P. M. vidua. Claudi. A. D. MDCLXX.*; egy régimódi *csikos dereku* ezüstpohár, külső ajakán három sor lengyel írás: *A. D. MDCC. Claudiop.* Még feljegyeznek egy 1700-as feliratú lengyel tányért is, valószínűleg ez a pohár és a tányér egy készletet alkottak; egy kis cápás, serlegalakú pohár, kívül alsó-felső szélei, belül egészen aranyozott. Külső oldalán ilyen írás van metszve: *Jonás Deák 1641*.

Tányérok

A tányérok közül feljegyzik az iklódi Toldalagi András hagyatékában szereplő két tányért: egyik a felső részén egészen aranyozott ezüstitányér, melynek felső szélén ilyen írás van metszve: *In Honore Regis, et pro Salute Gregis, pro Sacello Iklodiano 1680 Andreas Tholdalagi*. Továbbá egy részben aranyozott ezüstitányér, melynek fenekén ez áll: *Anno Domini 1703*. A két tányér az 1703-as összeírásban is szerepel.⁵¹

⁵¹ Uo., 40.

A lengyel ládában számontartott klenódiumok

Az úgynevezett lengyel ládában óntárgyakat tartottak, amelyek így következnek: Egy virágos, habos, háromlábú fedeles kanna, ilyen írással: *S: P. 1537*. E kannát már az 1709-es összeírás is megőrökíti.⁵² Egy törpe fedeles, hólyagos, körülbelül egykupás kanna, a fenekén ilyen írás: *Unitar: Eccla. VE.*; egy tölcséres szájú fedeles háromfertályos kanna, a fülein ez az írás: *Magj. Uttzai Templom*, a fedelén 1625. 1709-ban feljegyeznek két kannát, amelyeknek a fedelén azonos, 1625-ös évszám szerepel. Lehetséges, hogy az itt feljegyzett kanna egyike az 1709-ben leírtaknak. Következik egy kupás kanna, fedelén gömb díszítéssel, a fülén ilyen írás: *M: E*, a derekán egy koszorúban ez áll: *I. W. Z. 1640*. Egy ugyanilyen monogramos és évszámú kannát jegyezték fel 1703-ban, feltehetőleg a két összeírás ugyanarról a kannáról beszél. Következik egy kehelyforma pohár ezzel az írással: *ezt a poharat csináltatta Gyergyai Pálné asszony és Echárd Mihályné, Lonai Mihályné asszony az Unitar. Ispotállynak számára 1736. 24 X-bris*. Későbbi adományozása miatt a tárgy nem jelenik meg az 1717 előtti összeírásokban. Következik egy kupás kanna, a derekán egy koszorúban ez áll: *VE 1714.*; két egyforma tányér, nincs rajtuk írás vagy bélyeg; két óntányér, a mélyebben ez az írás: *az Magyar utzai templomhoz valo Kolozsváratt 1623. Sz Péteri*, a másikon ez az írás: *a Magyar utzai templom asztalára valo az Ur vatsorájával valo éléskor 1623 Kolozsváratt*. 1709 májusában feljegyzik, hogy találtak egy ládát, amelyben több más óntárgy mellett ez a tányér is ott volt. Következik egy nagy óntányér ilyen írással: *a Kolozsvári Sz Péteri templom...* Valószínűleg ez is az 1709-ben talált ládában a többi tányér közé sorolható. További tételek: egy kisebb tányér ilyen írással: *Vertsel Borka 1730.*; egy cifra képekkel kimetszett óntányér, a közepén ez áll: *noe ging ... 1619*.⁵³; egy alamizsnát elfogadó mélyebb tányér, nincs rajta írás.

Az 1807–1815-ös leltárkönyvben foglaltak alapján a kolozsvári unitárius eklézsia klenódiumállománya a 19. század elején igen változatos volt. Legnagyobb számban poharakat jegyeztek fel, pontosan huszonkettőt. Az eklézsia kegytárgyai között négy óntányér és egy pohár a szentpéteri eklézsia javaiból maradt az egyházközségre. Emellett a volt lengyel közösség klenódiumait is feljegyzik. Több olyan úrasztali edény van, amelyet a feliratok vagy a rajtuk szereplő évszám alapján azonosítani lehetett az 1717 előtti összeírásokban szereplő edényekkel, azonban voltak olyanok is, amelyek a 18. század második felében kerültek az

⁵² Uo., 42.

⁵³ Egy öntött díszítésű, Nürnbergben készült táltípus.

egyházközségbe, így azok valószínűleg a későbbi leltárokban szerepelnek, amelyekre ez a tanulmány nem terjedt ki.

Összefoglaló, zárógondolatok

A 16. század végétől egészen a 18. század elejéig bemutatott tárgyösszeírások szemléltetik, hogy hogyan alakult ki az egyházközség klenódiumkészlete a kolozsvári főtéri templom birtokbavételétől (1566) annak elvételéig (1716). A kezdeti örökség gyarapodásával észlelhetővé válik az eklézsia tárgyi javainak megszilárdításáért tett erőfeszítés, amit az adományozók nagyban segítettek. Az eklézsia története összefonódott a klenódiumok történetével, ezek „vándorlását” követve láthatjuk, hogy az egyházközség különféle kiadásait, kölcsöneit a klenódiumkészletből eladott darabokból fedezte. Az 1807–1815-ös leltárban az egyes tételeknek a régebbi összeírásokkal való összehasonlítása után kitűnik, hogy az egyházközség megőrzött olyan úrasztali edényeket, amelyek a legkorábbi leltárokban is szerepeltek. Ez a kontinuitás, a klenódiumkészlet régi impozáns darabjait számbavéve, ma is nyomon követhető.

A bemutatott összeírásokkal a készlet változásaira kívántam rámutatni, ezek az alakulások rendszerint valamilyen belső vagy külső változás következményei, mint például az elszegényedésé, templomjavításé, templomelvételé stb. A bemutatott összeírások, jegyző- és számadáskönyvek feljegyzései és azok összehasonlítása alátámasztja azt a feltételezést, hogy a klenódiumállomány olyan mértékben változott a századok során, amilyen mértékben az egyházközség anyagi helyzete megkövetelte. Azonban volt egy állandó készlet, amely jelenleg is az egyházközség birtokában van. E tárgyak értéke onnan is jól látható, hogy egyes darabok múzeumi tárgyakká váltak, és ma kiállítva tükrözik koruk tárgyi sajátosságait és jegyeit.⁵⁴

Az adományozók Isten iránti hálaadásból legfőképp klenódiumokat adományoztak. Ezen értékes darabok azt a tendenciát mutatják, hogy azok a nemes vagy tehetősebb egyháztagok, akik ki akarták fejezni hálájukat, előszeretettel adományoztak klenódiumokat, hiszen azokat, a pénzadománnyal ellentétben tovább megőrizték az egyházközségben. A tárgyakon sok esetben a nevüket is feltüntették, így az adományozó kiléte is megmaradt az utókor számára, ezzel biztosítva nevük fennmaradását.

⁵⁴ Az 1731-ben Hunyadi Ferentz és Almási Borbára által adományozott pohár a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona. Más klenódiumok a kolozsvári Vallásszabadság Házában vannak kiállítva.

Jelen tanulmány nem tér ki a 18. század második feléből származó összeírásokra, az áttekintett időszak a főtéri templom elvételeig tart, így nem követi az eladott klenódiumok útját.

Tanulmányommal azt kívántam hangsúlyozni, hogy a klenódiumok milyen fontos szerepet játszottak az egyházközség életében, illetve fel kívántam hívni a figyelmet ezeknek hagyomány- és értékmegőrző voltára. A klenódiumkészlet a kolozsvári eklézsián keresztül a Magyar Unitárius Egyház számára is értékes tárgyi örökségként szolgál. Fontos lenne, hogy a jövőben is kellőképpen odafigyeljünk e tárgyi örökség megőrzésére, hogy ezáltal továbbéljen a közel ötszáz éves unitárius örökség.